

2. Включити до програм соціально-гуманітарної підготовки осіб рядового й молодшого начальницького складу та військовослужбовців внутрішніх військ строкової служби, а також до програм службової підготовки осіб середнього та старшого начальницького складу обов'язкове проведення занять з пропаганди здорового способу життя, запобігання та недопущення професійних захворювань.

3. Включити до навчальних планів відомчих вищих навчальних закладів та спеціальних підрозділів професійної підготовки самостійних навчальних дисциплін з психопрофілактики.

4. Запровадити застосування працівниками служб психологічного забезпечення спеціальних цілеспрямованих заходів конструктивної психотерапії та психокорекції з метою формування позитивних установок на здоровий спосіб життя, дотримання особистої безпеки та безпечне поведіння.

5. За всіма галузевими напрямками службової діяльності органів внутрішніх справ України та внутрішніх військ МВС України розробити та впровадити посадові інструкції, що визначатимуть конкретні алгоритми дій посадових осіб різних категорій в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із загрозою виникнення чи розвинення профзахворювання або безпосередньо за фактом чи у випадках загрози життю чи здоров'ю працівника. При цьому першочергову й особливу увагу приділяти працівникам служб, які безпосередньо контактують з асоціальними та маргінальними верствами населення.

Комплексне і завчасне вжиття запропонованих нами заходів слугуватиме підвищенню психологічної та фізіологічної надійності персоналу органів внутрішніх справ України, що у свою чергу забезпечить якісне і повноцінне виконання працівниками органів внутрішніх справ своїх владних повноважень та сприятиме чіткому дотриманню ними чинної законодавчої і нормативно-правової бази.

1. Барко В.І., Ірхін Ю.Б., Бойко О.В. й ін. Стратегічне планування і політика формування прихильності до здорового способу життя у військовослужбовців і правоохоронців: Навч. посіб. – К., 2007. – С. 115. 2. Там само. – С. 117. 3. Ірхін Ю.Б. Психопрофілактична робота з персоналом органів внутрішніх справ: Навч. посіб. – К., 2005. – С. 36. 4. Кравченко О.В., Тимченко О.В., Христенко В.С. Психологічне забезпечення діяльності ОВС в ризиконебезпечних ситуаціях оперативно-службової діяльності. – Х., 2002. – С. 124.

С. В. ЛОГІН

БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Рассматривается безопасность участников уголовного судопроизводства на разных периодах истории украинского государства. Исторический анализ дает возможность отследить эволюцию и социальную обоснованность безопасности участников уголовного судопроизводства на разных периодах формирования правовой системы.

© ЛОГІН Сергій Васильович – магістр права, аспірант Закарпатського державного університету

This article discusses the safety of participants in criminal proceedings at different periods of the history Ukrainian state. Historical analysis provides an opportunity to trace the evolution of social validity and safety of participants in criminal proceedings at different stages of the legal system.

Безпека учасників кримінального судочинства набула особливої актуальності, у зв'язку із загостренням криміногенної та соціально-економічної ситуації яка склалася в Україні. Проте, дане питання фактично не розглядається науковцями з кримінологічних та кримінально-правових позицій. Тому, вважаємо за доцільно провести історичний екскурс, в результаті якого розглянемо соціальну та правову обумовленість такої безпеки на різних етапах формування української державності.

Норми, які передбачали покарання за суспільно-небезпечні діяння, які вчинялися проти учасників кримінального судочинства, знаходять своє відображення в перших правових пам'ятках, які дійшли до нашого часу.

Перші згадки, ми знаходимо ще серед договорів київських князів з візантійськими імператорами. Кримінально-правовий характер, властивий для восьми статей договору 911 року: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 14, 15. Із змісту ст. 2 випливає, що сторони негативно ставились до інституту кривавої помсти і самоуправства, віддаючи перевагу офіційному судочинству над злочинцем. Потерпілі від злочинів повинні були звертатись зі скаргами до органів суспільної влади. В ст. 6 договору зафіксовано, що злодія, який здався, вбивати не дозволялось¹. В даному випадку, ми бачимо, що злочинець перебував під захистом держави, так само як і потерпілий, який в свою чергу також володів правом на відшкодування шкоди завданої йому злочинцем.

Що стосується Руської Правди, то її початковий текст до нас не дійшов. Нині відомо 106 списків Руської Правди, як стверджують В.С. Кульчицький, М.І. Настюк, Б.Й. Тищик. На їхню думку, усі списки складені протягом XIII – XVII ст. Списки прийнято поділяти на три редакції – Коротку, Розширену та Скорочену. При цьому Коротка редакція Правди як єдиний кодифікований акт, на думку дослідників, з'явилася в кінці XI або на початку XII ст.²

До появи Короткої редакції Руської Правди судовий процес носив приватний та змагальний характер. Процес починався за позовом потерпілого, до обов'язків якого входило надати суду докази спричиненої ким-небудь «обіди». Що стосується поділу на цивільне та кримінальне судочинство, то його не було. Але, незважаючи на це, проглядаються певні спроби забезпечити безпеку учасників кримінального судочинства. Уже в ст. 1 Короткої редакції Руської правди мова йде про покарання за вбивство громадянина (княжого дружинника, молодшого дружинника), ябедника, мечника (щось на подобі сучасного судового виконавця). Коротка Редакція передбачала віру (штраф) 40 гривень.

Значно суворішим був рівень караності за вбивство князівських слуг найвищого управлінського рангу. Так, за вбивство дворецького, під'їзного (збирача податків), тіуна, старшого конюшого належало сплатити віру (штраф) у розмірі 80 гривень³.

Варто зазначити те, що в Руській Правді наявний класовий підхід, щодо захисту інтересів правлячого класу. Адже, в той час не існувало розмежування на адміністрацію та суд, а особи, які були представниками адміністрації виконували водночас і судові функції.

Норми Руської Правди визнавали об'єктами кримінально-правової охорони не тільки життя, здоров'я, честь і власність, але й інші об'єкти в тому числі й судову діяльність. В дореволюційній літературі також зазначалось, що ст. 19 – 23 Правди свідчать про особливий княжий захист осіб, які знаходились поза загально-правовою юрисдикцією. Всі питання покарання уповноважених осіб феодальної адміністрації (огнищан, тіунів, мечників) відносились до компетенції спеціального княжого суду, про що свідчить ст. 34 Короткої Правди, передбачуючи пеню в 12 гривень за мучення (мордування, покарання) вищезгаданих суб'єктів, яке вчинене без княжого слова – тобто общинним судом чи в порядку самосуду. Привілейованість кримінально-правового захисту забезпечувалась, по-перше, розміром стягуваної за вбивство віри – подвійної, по-друге, спеціальним порядком стягнення – злочинець сплачував її одноособово, що фактично означало конфіскацію всього його майна, якщо не продаж самого в рабство⁴.

Руська Правда заклала основи диференційного підходу, щодо безпеки учасників кримінального судочинства. Стосовно осіб, які найбільш є вразливими, передбачалися додаткові гарантії. Так, Коротка редакція за вбивство осіб, відірваних від своїх родів (купців, ізгоїв), визначає грошовий викуп, адже такі особи потребували особливого захисту, так як нікому не було здійснити за них кровну помсту (ст. 1). Потерпілі іноземці користувались привілеями стосовно подання доказів про застосування до них фізичного насилля. Їм не потрібно було двох очевидців, а достатньо було особистої присяги іноземця⁵.

Руська Правда також передбачала фіксовану грошову винагороду потерпілому за збитки завдані йому злочинцем. Стаття 20 Розширеної редакції «Руської правди», передбачає відповідальність за завідомо неправдиві свідчення. «А иже свержет виру, то гривня кун сметная отроку, а кто и клепал, а тому дати другую гривну; а от виры помечнаго 9 (кун)»⁶. А.Н. Шапов коментує дану норму наступним чином: «Если обвиняемый свержет виру, т.е. докажет безосновательность обвинения в убийстве, то он не платит виры, но вносит лишь сметную (от слова сметати – отвергать, отметить) гривну кун – плату представителю княжеской власти – отроку – за участие в суде и оправдании... Обвинитель (кто и клепал) в качестве наказания за ложное обвинение также вносит отроку ту же суму»⁷.

В ст. 38 Короткої редакції Устава князя Ярослава «Про церковні суди» та ст. 14 Устава святого князя Володимира закріплена заборона на втручання в судову діяльність. В ст. 38 зазначається: «А кто установление мое нарушит, или сынове мои, или внуци мои, или правнуци мои, или от рода моего кто, или от бояр кто, а порушатъ ряд мои и вступятся, в суды митрополичьи, что есмь дал митрополиту и церкви и пископьям по всем градам по правилам святых отецъ, судивше, казнити по закону»⁸.

Варто зазначити, що даний період ще не визначає таку процедуру як захист учасників кримінального судочинства, це пов'язано з тим що в даному періоді не існувало поділу на цивільне та кримінальне судочинство, існування давніх юридичних звичаїв, застосування ордалій, як пережитку язичних часів. Проте, певні основи безпеки учасників кримінального судочинства певним чином простежуються, а саме: відшкодування шкоди завданої потерпілому, подвійний розмір штрафу (віри) за вбивство осіб, які наділені судовими повноваженнями, заборона на вбивство злочинця спійманого на місці злочину, якщо він добровільно здався та ін.

З XIV ст. Київська земля і Волинь увійшли до сфери політичного впливу Литви, а Галичина – Польщі. До видання першого Литовського статуту у 1529 р. українська Руська Правда була єдиним збірником писаного права. Найвизначнішою пам'яткою кримінального права даного періоду був Литовський статут у трьох редакціях 1529, 1568 та 1588 років.

Необхідно зазначити високий рівень юридичної техніки українського кримінального права, що вплинуло на тривалість застосування його норм в Україні. Вперше в Литовському статуті йде поділ злочинів на: злочини проти судочинства та службові злочини. До злочинів проти судочинства належало порушення процедур судового процесу (нез'явлення до суду без достатніх підстав, підробка виклику та інших паперів), невиконання судового рішення (ухилення від покарання, відмова відшкодувати збитки за рішенням суду), порушення правил про порядок перебування у суді під час судового засідання. До службових злочинів належали: протизаконна діяльність членів суду, відмова здійснювати правосуддя, відмова старост виконати законні вимоги особи, незаконне рішення суду та ін.⁹

Варто зазначити те, що метою покарання було насамперед відшкодування збитків потерпілому, попередження злочинної діяльності, завдання злочинцю адекватного покарання в залежності від тяжкості виненого злочину. Відшкодування поділялося на два види: а) відшкодування майнової шкоди; б) відшкодування моральних і фізичних страждань скривдженому. Тобто, в даному випадку потерпілий перебував під захистом держави.

Можна не погодитись з думкою О.О. Кваши, проте, що на території України діяв Судебник 1550 року Івана Грозного, в якому закріплювався захист суб'єктів, які здійснюють судочинство¹⁰. Так, дійсно, даний Судебник існував, але поширював свою дію на територію Московської держави. Навіть після 1654 року на українських землях що увійшли до складу Московської держави, мав чинність Литовський статут¹¹.

З кінця XVIII ст. все частіше в Україні застосовується загальноімперське російське законодавство. В даний період на увагу заслуговує «Соборне Уложення» 1649 року, яке діяло до кінця першої третини XIX ст. Даний документ розширив кількість складів, які розглядаються в якості посягань проти правосуддя. Також простежується консолідація норм, які передбачають відповідальність за такі посягання в одній главі. Досить важлива в даному випадку глава X «Про суд», кримінально-правові норми якої містять заборону посадових злочинів в межах судочинства, а також посягання на правосуддя «ззовні», тобто на осіб, які не наділені цією владою. Дана глава містить досить значну кількість норм, порівняно з попередніми, які спрямовані на захист особи, як бере участь у судочинстві, від протиправного посягання на життя, здоров'я, честь і гідність. Також передбачається відповідальність за посягання на потерпілих. Знаходять своє закріплення норми про відповідальність за винесення неправосудного рішення, яке пов'язане з хабарництвом, а також необгрунтоване обвинувачення в цьому (ст. 5 – 9, 14), підлог процесуальних документів (ст. 11 – 13). Ст. 10 передбачала не визначену відповідальність за такі діяння: «А будет которой боярин или окольный, или думной человек, или диак, или кто ни буди судия, просудится, и обвинит кто не по суду без хитрости, и сышется про то до прямиа, что он то учинил без хитрости, и ему за то, что государь укажет»¹².

Ст. 106 гл. X Уложення забезпечувала комплексний кримінально-правовий захист інтересів особистості чиновника, який виконував судові функції. В об'єктив-

ну сторону складів образи і спричинення шкоди здоров'ю останнього законодавець закріплював такі обов'язкові ознаки, як місце та час вчинення злочину. Відповідальність в формі биття батогами (за образу) та скалічення (за шкоду здоров'ю) наступала лише тоді, коли вищезгадані діяння вчинялися при виконанні особою посадових обов'язків на робочому місці – «в наказі». За спричинення судді образи винуватий додатково сплачував компенсацію в розмірі посадового окладу, а за шкоду здоров'ю – в подвійному розмірі. Для захисту життя був передбачений наступний варіант: спеціальна норма, яка передбачала смертну кару, застосовувалась за вбивство судді не тільки при безпосередньому відправленні судочинства, але й у випадку помсти за таку діяльність в майбутньому¹³. Щодо учасників судочинства, то каралися не тільки реальні дії, які посягають на життя, здоров'я, честь, гідність даних учасників, але й погроза вчинення таких дій: «А будет он перед судьями на кого замахнется каким ни буди оружием, или ножом, а не ранит, и ему за то учинити наказание бити, батоги...»¹⁴.

Отже, в Соборному Уложенні 1649 року намітилася тенденція, яка певним чином гарантувала безпеку учасника кримінального судочинства, зокрема суддям, а також закріпила норми, які передбачали відповідальність за посягання на їх життя, здоров'я, честь та гідність.

Артикул військовий 1715 року, виданий Петром I, мав також важливе значення. Безпека судочинства регулювалася главою 23 «О палаче и профосах» (Артикули 204 – 205)¹⁵. В даній главі мова йде про опір різним судовим чиновникам при виконанні ними службових обов'язків. В Артиклі зазначено що судові чиновники слуги (начальства) держави і опір їм повинен розглядатися, як виступ проти існуючого порядку управління¹⁶. Глава 22 присвячена злочинам проти управління та суду. Артикул 196 – 198 встановлює відповідальність за неправдиву присягу та неправдиві свідчення. За неправдиву присягу передбачалось відсічення двох пальців або каторга, а якщо неправдива присяга спричинила кому-небудь шкоду покарання могло бути суворішим (як приклад, смертна кара)¹⁷.

«Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року було першим кодифікованим кримінальним актом російського законодавства. Законодавець відмовився від спеціальних кримінально-правових норм, що забезпечували гарантії недоторканості і безпеки осіб, які здійснюють правосуддя¹⁸. Деякі питання охорони учасників судочинства регулюються: відділенням першим «Про злочини і проступки чиновників при слідстві та суді» глави 11 «Про злочини і проступки по деяким особливим видам служби»; глави 4 «Про підлоги по службі»; глави 5 «Про неправосуддя»; глави 25 розділу «Про перевищення влади і протизаконній бездіяльності». Ст. 283 Уложення регулювала питання відповідальності за опір або непокору будь-якої влади. А ст. 291 передбачала відповідальність за збройний опір виконанню судових постанов. За ст. 293 була передбачена також відповідальність за погрозу застосування зброї або насильства з метою перешкодити чиновнику виконати свій службовий обов'язок (сюди також відноситься судочинство)¹⁹.

Передбачалась також відповідальність за образу чиновника шляхом нанесення йому побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо нього²⁰. Закріплювався також захист інших учасників судочинства, зокрема, потерпілих, свідків.

В ст. 456, 460 – 463 відділення першого «Про злочини і проступки чиновників при слідстві та суді» закріплювалася відповідальність посадових осіб за примушування давати свідчення, умисне затягування слідства, незаконний арешт. Га-

рантією відповідальності за перевищення службових повноважень слідчим при проведенні допиту виступала ст. 462 Уложення: «Следователь, который будет угрозами или другими противозаконными средствами принуждать обвиняемого к признанию или свидетеля к показаниям... наказывается строгим выговором, или вычету от трех месяцев до одного года из времени его службы, или же отрешению от должности». Відповідальність більш сувора (заслання на каторжні роботи), передбачалась за: «...употребления при следствии истязаний и жестокости...»²¹.

Таким чином, можемо зазначити що даний акт детально визначав злочини, які здатні завдати шкоди учасникам в судочинства.

Реформування кримінального законодавства царської Росії виявилось у розробленні і затвердженні 20 листопада 1864 року Статуту про покарання, що накладаються мировими судьями. Даний Статут був буржуазним за духом, вигідно відрізнявся за формою і змістом від феодального Уложення про покарання, а тим більше від поліцейських статутів²². Важливою в даному Статуті є глава 2 ст. 31 «Про проступки проти порядку управління», де зазначалась відповідальність за образу судових чиновників. Ст. 34 є в принципі, аналогом норми, яка передбачає відповідальність за розголошення відомостей, які не підлягають розголошенню, без вказівки на те в законі: «За объявления чего-либо во всеобщее известие без надлежащего разрешения, когда таковое требуется законом, виновные, не имевшие при том другой противозаконной цели, подвергаются аресту не свыше одного месяца или денежному взысканию не свыше ста рублей»²³. Відділення друге «Про погрози та насилля» (ст. 139 – 142) передбачали відповідальність за погрозу спричинити кому-небудь насильницькі дії та самоуправство²⁴.

Отже, «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями» став своєрідним доповненням до «Уложення про покарання кримінальні та виправні» та розширив коло суспільно-небезпечних посягань на учасників кримінального судочинства.

Необхідно зазначити той факт, що Закарпаття до 1946 року не було територією України (до 10.09.1919 входило до складу Угорщини), а тому на його території поширювало дію «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» 1879 року, інша назва Кодекс Чемері – в честь автора цього кодексу. З точки зору чіткості та ясності юридичних формулювань Кодекс Чемері представляє собою один з найкращих кримінальних кодексів XIX століття і перевершує в цьому плані західноєвропейські зразки²⁵. Особливістю цього кодексу є те, що в ньому дається вичерпний перелік осіб, які відносяться до «близких». Сучасний український кодекс 2001 року взагалі не дає такого переліку, а відсилає до кримінально-процесуального, де такий перелік є недосконалим. Розділ X Кодексу Чемері передбачає відповідальність чиновників за перевищення службових повноважень (дія або бездіяльність), в тому числі й за незаконне позбавлення волі, або взяття під варту²⁶. Досить важливим є Розділ XLII «Злочини і проступки по службі і зловживання званням адвоката», який передбачає відповідальність суддів та судових слідчих за протизаконне рішення або розпорядження в результаті їх підкупу. В § 476 закріплено покарання за злочин – зловживання владою суддею або судовим слідчим, який відкрив кримінальне слідство проти особи, невинуватість якої йому відома²⁷. Зазначалась також (§ 477) відповідальність публичних чиновників за примусові протизаконні засоби, які застосовуються ними для отримання показань: «Исправительным домом до пяти лет наказывается тот публичный чинов-

ник, который, сам или через другого, употребит противузаконныя средства для того, чтобы вымочь показание или объяснение от обвиняемого, свидетеля или сведущаго лица». Закріплювалась відповідальність публічних чиновників за діяння, які мають за мету паралізувати результат кримінального розслідування²⁸.

Важливим моментом можна також назвати те, що Кодекс Чемегі передбачав відповідальність адвокатів (!), які недобросовісно виконують свої обов'язки, захищають інтереси клієнта йому на шкоду, в результаті підкупу.

Таким чином, Кодекс Чемегі був дійсно одним з найбільш прогресивних кримінальних кодексів Європи. Зокрема, в ньому зазначались гарантії безпеки обвинувачених від неправосудного вироку; захист свідків, обвинувачених від протизаконних засобів отримання свідчень від них; відповідальність суддів та судових слідчих за зловживання владою тощо.

В Кримінальному Уложенні 1903 року було систематизовано норми, які стосуються безпеки учасників кримінального судочинства. Перевагою даного акту було закріплення в ньому окремої глави (глава 7 «Про протидію правосуддю») ²⁹, яка містила норми, які регулювали безпеку судової діяльності. Проте консолідації норм спрямованих на захист правосуддя від посягань «із середини» в Кримінальному Уложенні не було³⁰.

У Кримінальному кодексі УРСР 1922 та 1927 років не об'єднував в окрему главу злочини проти правосуддя. Норми, які регулювали питання захисту учасників кримінального судочинства були розпорошені по різних главах Особливої частини. Так, згідно ст. 112 КК незаконне затримання, незаконний привід, а також примушування давати покази при допиті шляхом застосування незаконних заходів з боку слідчих чи дізнавачів каралось позбавленням волі або примусовими роботами на строк до одного року або звільненням з займаної посади. В даному випадку згадані злочини були віднесені до глави «Посадові злочини». В главі «Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи» містились норми, які стосувались порушення прав суб'єктів кримінального процесу. В ст. 159 – 160 передбачалась відповідальність за насильницьке позбавлення кого-небудь свободи, яке вчинене шляхом затримання, або іншим небезпечним для життя чи здоров'я способом, а також катуванням³¹.

В даному випадку можна констатувати, що правосуддя було фактично належним чином не захищено. Що ж стосується пріоритетів безпеки особи в кримінальному судочинстві, то радянське законодавство згаданого періоду, не визнавало його за основу, віддаючи перевагу державним інтересам та безпеці держави.

Суттєві зміни починаються у зв'язку з прийняттям в 1960 р. нових КК УРСР та КПК УРСР. В КК УРСР вперше з'являється самостійна глава XIII – «Злочини проти правосуддя». Були передбачені такі суспільно-небезпечні діяння, як завідомо незаконний арешт, затримання або привід (ст. 173 КК УРСР), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 174 КК УРСР), примушення давати показання (ст. 175 КК УРСР) і т.д. Проте в даному випадку з початку свого прийняття даний кодекс не передбачав спеціальних норм які б передбачали захист суддів від протиправного впливу на них. Тобто, в даному випадку порушувався принцип незалежності суддів. Проте, починаючи з 1962 року КК УРСР 1960 року був доповнений рядом норм, які передбачали безпеку судової діяльності.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

- 1) проблема безпеки учасників кримінального судочинства не завжди розглядалася об'єктивно. Як правило, захищенні більш-менш були особи, які виконували владні повноваження в кримінальному судочинстві;
- 2) безпека особи в кримінальному судочинстві не була одним з головних пріоритетів держави;
- 3) нормативне регулювання даного питання пов'язане також із прийняттям за основу законодавства іноземних країн, до складу яких входили українські землі;
- 4) фактично з моменту проголошення незалежності України почали вноситись зміни до законодавства, яку стосується безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Це пов'язано, насамперед, із значним ростом злочинності, та неможливістю правоохоронних органів ефективно протидіяти їй.
- 5) історичний аналіз законодавчих актів дає змогу нам прослідкувати еволюцію та соціальну обумовленість безпеки учасників кримінального судочинства на різних етапах розвитку правової системи.

1. *Гришук В.* Договори київських князів з візантійськими імператорами в X ст.: проблеми кримінально-правового регулювання // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 69–701. 2. *Гришук В.* Кримінально-правовий захист особи за короткою редакцією Руської Правди // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 439. 3. Цит. праця. – С. 440. 4. *Чучаев А.И., Кизилов А.Ю.* Уголовно-правовая охрана представителей власти в XI – XVII вв. // Государство и право. – 2001. – № 6. – С. 89–96. 5. *Бобраков И.А.* Охрана участников уголовного судопроизводства: криминологические и уголовно-правовые основы. Дис. ... докт. юрид. наук. – М., 2005. – С. 22. 6. Российское законодательство X – XX веков. Т.1. Законодательство Древней Руси. – М., 1984. – С. 65. 7. Там же. – С. 92. 8. Там же. – С. 52. 9. Історія українського права / За ред. О.О. Шевченка. – К., Російське законодавство X–XX століть. Т. 4 2001. – С. 24–37. 10. *Кваша О.О.* Кримінально-правова охорона незалежності суду від протиправного впливу на осіб, які беруть участь у відправленні правосуддя // Кримінальне право України. – 2006. – № 6. – С. 15. 11. Історія українського права / За ред. О.О. Шевченка. – С. 41. 12. Российское законодательство X – XX веков. Т. 3. Акты Земских соборов. – М., 1985. – С. 289–290. 13. 9. Российское законодательство X–XX веков. Т.4. Законодательство периода становления абсолютизма. – М., 1986. – 512 с. 10. Российское законодательство X – XX веков. Т.6. Законодательство первой половины XIX века. – М., 1988. – 432 с. 11. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Т. 1. – К., 2003. – 656 с. 12. Российское законодательство X – XX веков. Т.8. Судебная реформа. – М., 1991. – с. 120. 13. *Чучаев А.И., Кизилов А.Ю.* Цит. работа. – С. 95. 14. *Чизмадия А., Ковач К., Астолаш Л.* История венгерского государства и права: Пер. с венг. – М.1986. – С. 15–21. 14. Российское законодательство X – XX веков. Т. 3. – С. 113. 15. Российское законодательство X–XX веков. Т. 4 Законодательство периода становления абсолютизма. – М., 1986. – С. 364. 16. Там же. – С. 387. 17. Там же. – С. 387. 18. *Кваша О.О.* Цит. праця. 2 С. 15. 19. Российское законодательство X–XX веков. Т. 6. Законодательство первой половины XIX века. – М., 1988. – С. 247–248. 20. Там же. – С. 185. 21. Там же. – С. 293–294. 22. Історія держави і права України: Підручник. – У 2-х и. / За ред. В.Я. Тація, А. Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Т. 1. – К., 2003. – С. 503. 23. Российское законодательство X–XX веков. Т. 8. Судебная реформа. – М., 1991. – С. 398–399. 24. Там же. – С. 412.

25. Чизмадия А., Ковач К., Астолаш Л. Цит. работа. – С. 312. 26. Хрестоматія з історії держави і права України. – Т. 1. З найдавніших часів до початку XX ст.: Навч. посіб. У 2-х т./ За ред. В.Д. Гончаренка. – К., 1997. – С. 416–417. 27. Там само. С. 428–429. 28. Там само. – С. 430. 29. Российское законодательство X–XX веков. Т. 9. Законодательство эпохи буржуазно-демократических революций. – М., 1994. – С. 310. 30. Горелик А.С., Лобанова Л.В. Преступления против правосудия. – СПб., 2005. – С. 20. 31. Курбанов М.М. Уголовно-правовая охрана субъектов уголовного процесса. Дис. ... канд. юрид. наук. – Махачкала, 2001. – С. 45.

А. П. ГУСАК

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

В статтє подаєтєся анализ кримінально-правових признаков личности несовершеннолетнего преступника, в том числе и их статистический анализ.

The article deals with analysis of criminal and legal features of the juvenile personality, including the analysis of statistical data.

Злочинна поведінка неповнолітніх стала в наш час однією з проблем, які набувають глобального характеру. Так, І.О.Ярмиш підкреслює, що «стрімке збільшення числа ув'язнених у віці від 14 до 18 років вимагає пильної уваги до проблеми не тільки з боку правоохоронних органів і виховних установ, а й з боку інститутів соціально-психологічного профілю»¹. Дійсно, останнім часом дедалі більше уваги кримінальними психологами та кримінологами приділяється вивченню соціально-психологічних чинників злочинної поведінки; одночасно уважно досліджується особистість неповнолітнього злочинця.

Зміст поняття «особа злочинця» об'єднує як соціологічне поняття «особи», так і юридичне поняття «злочинця». Тому, на думку сучасних дослідників², проблема особистості злочинця повинна вирішуватися на основі загально-соціологічного вчення про особистість. Водночас на побутовому рівні, коли йдеться про насильницькі злочини, особливо статеві, часто виникає спокуса пояснити дії злочинця його ненормальністю. Тим самим суспільство наче відмежується від своїх членів, які не виправдали громадської довіри. Однак аналіз умов та причин вчинених статевоїх та інших особливо жорстоких злочинів вимагає розглядати особистість злочинця все ж таки як прояв індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей окремої людини.

Слід наголосити, що в кримінально-правовому аспекті особа злочинця виникає після визнання його вини судом і вступу вироку суду в законну силу та триває до моменту відбуття покарання та погашення (зняття) судимості. Таке положення має важливе значення, оскільки дає можливість вірно визначити напрями та рамки вивчення особи злочинця, а також саме тих її особливостей, які відіграли провідну роль у вчиненні злочину.

© ГУСАК Андрій Петрович – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки